

Aan de gemeenteraad,

Den Haag, 7 januari 2016

Voorstel van de Rekenkamer Den Haag inzake het rekenkameronderzoek "Moeite met afstand"

Inleiding

De rekenkamer heeft onderzoek gedaan naar verbonden partijen. Verbonden partijen zijn privaatrechtelijke of publiekrechtelijke organisaties waarin de gemeente een bestuurlijk én een financieel belang heeft. In het onderzoek is gekeken in hoeverre het college en de raad sturen op de doelrealisatie en beheersing van de risico's van deelname aan verbonden partijen. Het onderzoek is uitgevoerd door middel van een inventarisatie van alle verbonden partijen, documentstudie, interviews met verschillende betrokken actoren en een gedetailleerde analyse van vijf specifieke verbonden partijen.

Conclusies

Op basis van het onderzoek naar verbonden partijen in Den Haag en de beantwoording van de probleemstelling komt de rekenkamer tot de volgende conclusies:

Hoofdconclusie

Raad en college sturen nog onvoldoende op de doelrealisatie en beheersing van de risico's van deelname aan verbonden partijen.

De raad en het college hebben de afgelopen jaren veel aandacht geschonken aan verbonden partijen. De Rekeningencommissie heeft in 2009 onderzoek naar verbonden partijen gedaan, wat onder andere heeft geresulteerd in een Handreiking beheersing verbonden partijen. Mede naar aanleiding van een volgend onderzoek van de Rekeningencommissie in 2013 heeft het college diverse verbeteringen in gang gezet. Zo heeft het college een Beleidskader Verbonden Partijen opgesteld en is besloten om een Expertisecentrum Verbonden Partijen op te richten. De rekenkamer realiseert zich dat deze verbeteringen deels nog maar net in gang zijn gezet en dat zij in de toekomst ongetwijfeld tot verdere aanpassingen zullen leiden. Desalniettemin constateren wij dat een aantal zaken op dit moment nog onderbelicht blijven. De feitelijke start van het expertisecentrum dit jaar, is een goed moment om de volgende zaken, zoals geformuleerd in onderstaande deelconclusies, aan te pakken:

Deelconclusies

1. De raad maakt ondanks de aanbevelingen van de Rekeningencommissie nog onvoldoende gebruik van zijn kaderstellende rol ten aanzien van het beleid voor verbonden partijen. Daarbij ondersteunt het college de kaderstellende rol van de raad onvoldoende.
2. De raad en het college sturen onvoldoende op de doelrealisatie van gemeentelijke doelen die met deelname aan verbonden partijen worden nagestreefd.
3. Bij het besluit om deel te nemen aan de verbonden partij is de informatie over de risico's en beheersmaatregelen veelal niet toereikend voor raad en college. Het college ontvangt na de oprichting over het algemeen wel informatie over de risico's van de verbonden partijen, maar deelt die nauwelijks met de raad.

4. Het college leeft in het kader van een adequate sturing op doelrealisatie en beheersing van risico's onvoldoende het beleidsuitgangspunt na dat verschillende rollen bij de verbonden partijen van elkaar moeten worden gescheiden.
5. Het college heeft in de huidige verordening financieel beheer en beleid, zonder de raad hierop te attenderen, de bevoegdheden van de raad ten aanzien van de sturing op verbonden partijen beperkt. In de periode waarin de vorige verordening geldend was heeft het college de verordening niet nageleefd door het oprichtingsbesluit van vier verbonden partijen niet voor instemming aan de raad voor te leggen. Beide punten zijn aan de zijde van de raad niet opgemerkt.

Aanbevelingen

Naar aanleiding van bovenstaande conclusies doet de rekenkamer de volgende aanbevelingen aan de raad:

1. Besluit om in de Verordening Financieel Beheer en Beleid op te nemen dat:
 - a. Het college eenmaal in de vier jaar een Nota Verbonden Partijen aan de raad aanbiedt en dat de raad deze vaststelt.
 - b. Het college iedere collegeperiode een herijking voor alle deelnemingen uitvoert en dat deze herijking ter kennisname wordt aangeboden aan de raad.
 - c. Het college in een ontwerpbesluit tot oprichting van, of deelname in een verbonden partij minimaal opneemt:
 - i. de expliciete koppeling van het doel van de verbonden partij aan een gemeentelijk doel;
 - ii. de risico's en beheersmaatregelen, en de exit-mogelijkheden;
 - iii. het motief om deel te nemen aan de verbonden partijen en de taak niet zelf uit te voeren, uit te besteden of hiervoor subsidie te verlenen;
 - iv. de betrokkenheid en wijze van informatievoorziening aan de raad;
 - v. de herijkings- of evaluatiemomenten.
2. Draag het college op om de informatievoorziening over de Verbonden partijen te verbeteren door:
 - a. Het Expertise Centrum Verbonden partijen een actueel register met Verbonden partijen bij te laten houden, waarin naast de informatie uit artikel 15 lid 2 van het BBV ook de volgende informatie is opgenomen:
 - i. de expliciete koppeling aan gemeentelijke doelen en de mate van doelrealisatie;
 - ii. de risico's en beheersmaatregelen, en de exit-mogelijkheden;
 - iii. het motief om deel te (blijven) nemen aan de verbonden partijen en de taak niet zelf uit te voeren, uit te besteden of hiervoor subsidie te verlenen;
 - iv. de betrokkenheid en wijze van informatievoorziening aan de raad;
 - v. de herijkings- of evaluatiemomenten.
 - b. Ten behoeve van de paragraaf Verbonden partijen vanuit het register met Verbonden partijen een actuele lijst met verbonden partijen op te stellen, waarin de minimale BBV vereisten en de onderwerpen onder a. zijn opgenomen. En voorts te verwijzen naar de Nota Verbonden Partijen voor wat betreft de visie en beleidsvoornemens (BBV art. 15 a/b). NB Een ingevuld voorbeeld voor de verbonden partij InnovationQuarter is opgenomen in de bijlage.

3. Draag het college op om voor de raad, op basis van het Beleidskader Verbonden Partijen, een kaderstellende Nota Verbonden Partijen op te stellen en daarin onder andere op te nemen:
 - a. de te hanteren definities voor de informatie die onder aanbeveling 2.a wordt genoemd inclusief de definities uit het BBV en een brede interpretatie van het financieel belang, zodat partijen waarin de gemeente een bestuurlijk belang heeft en waaraan de gemeente subsidie verstrekt ook tot de verbonden partijen worden gerekend;
 - b. een afwegingskader die niet alleen de te maken keuzes schetst, maar ook de inhoudelijke afwegingen, gronden en criteria waarmee deze keuzes gemaakt kunnen worden.

4. Draag het college op om op korte termijn de uitgangspunten van goed bestuur bij verbonden partijen te hanteren en om:
 - a. de vermenging van opdrachtgeversrollen en eigenaarsrollen van bestuurders en ambtenaren in verbonden partijen te beëindigen;
 - b. de rol van ambtenaren als bestuurder in verbonden partijen en de hiermee gepaard gaande begrensde of onbegrensde bevoegdheden te beëindigen;
 - c. de rollen van ambtenaren als toezichthouder in verbonden partijen te beëindigen;
 - d. de raad vervolgens te informeren over de uitkomsten van punten a, b en c.

5. Vraag aan het presidium om na te gaan of er voldoende waarborgen zijn dat de besluiten van de raad conform de verordeningen van de raad worden genomen en dat bij aanpassingen in verordeningen alle aanpassingen zichtbaar zijn gemaakt en toegelicht.

Reactie van het College van Burgemeester en Wethouders op de aanbevelingen

Het college geeft in zijn reactie op het rapport aan graag zijn voordeel te willen doen met de resultaten van het onderzoek. De conclusies worden grotendeels gedeeld het merendeel van de aanbevelingen wordt overgenomen. Daarom gaan wij hierna slechts op twee punten uit de reactie van het college nader in.

Aanbeveling rekenkamer	Reactie college	Nawoord rekenkamer
<p><i>Aanbeveling 3. Draag het college op om voor de raad, op basis van het Beleidskader Verbonden Partijen, een kaderstellende Nota Verbonden Partijen op te stellen en daarin onder andere op te nemen:</i></p> <p><i>a. de te hanteren definities voor de informatie die onder aanbeveling 2.a wordt genoemd inclusief de definities uit het BBV en een brede interpretatie van het financieel belang, zodat partijen waarin de gemeente een bestuurlijk belang heeft en waaraan de gemeente subsidie verstrekt ook tot de verbonden partijen worden gerekend</i></p>	<p>Het college adviseert de raad deze aanbeveling niet over te nemen. Het subsidie-instrument is een ander instrument met een ander, eigen beheerkader. In dat beheerkader zijn ook waarborgen opgenomen ten aanzien van doelrealisatie en risicobeheersing. Het college wil waarschuwen voor een stapeling van beheerkaders, wat zowel extern als intern tot extra beheerlast leidt en energie en middelen vraagt, die niet kunnen worden besteed aan doelrealisatie. Het college acht het ook niet wenselijk dat er onderscheid komt in subsidieontvangende partijen die wel en die niet onder het beheerkader van verbonden partijen vallen. Daarnaast is subsidie naar haar aard een ander gemeentelijk instrument. Dit komt bijvoorbeeld naar voren in aspecten als gunning, tijdelijkheid en beëindiging.</p>	<p>In een recente notitie (november 2014) stelt de BBV-commissie dat partijen waarin de gemeente een bestuurlijk belang heeft en waarmee de gemeente een subsidierelatie onderhoudt eveneens tot de verbonden partijen moeten worden gerekend. Er is namelijk sprake van een financieel belang (het recht op geheel of gedeeltelijke terugbetaling) zolang de subsidie voorwaarden niet nagekomen. Mocht in dit stadium de subsidieontvanger failliet gaan dan blijft de gemeente zitten met een oninbare vordering uit hoofde hiervan. De rekenkamer beveelt aan deze brede definitie te volgen omdat, net als bij andere verbonden partijen, bij deze partijen zowel een bestuurlijk als een financieel risico bestaat. De rekenkamer beveelt daarom aan een brede definitie van verbonden partijen te hanteren net als de provincie Noord-Holland in haar Nota Verbonden Partijen 2014.¹</p> <p>Dat subsidieontvangende partijen onder het beheerkader verbonden partijen kunnen vallen is overigens nu ook al het geval. De gemeente verstrekt namelijk subsidies aan diverse verbonden partijen.</p>

¹ De provincie Noord-Holland beschouwt een stichting als een verbonden partij als er (afgezien van de bestuursrol) ten minste sprake is van een jaarlijkse subsidiebijdrage. Daarmee wordt de definitie van verbonden partijen verbreed. (Nota verbonden partijen 2014, Provincie Noord-Holland, 2 februari 2015, pag. 29)

<p><i>Aanbeveling 4. Draag het college op om op korte termijn de uitgangspunten van goed bestuur bij verbonden partijen te hanteren en om:</i></p> <p><i>a. de vermenging van opdrachtgeversrollen en eigenaarsrollen van bestuurders en ambtenaren in verbonden partijen te beëindigen;</i></p> <p><i>b. de rol van ambtenaren als bestuurder in verbonden partijen en de hiermee gepaard gaande begrensde of onbegrensde bevoegdheden te beëindigen;</i></p> <p><i>c. de rollen van ambtenaren als toezichthouder in verbonden partijen te beëindigen;</i></p> <p><i>d. de raad vervolgens te informeren over de uitkomsten van punten a, b en c.</i></p>	<p>Het college is van zins om aanbeveling 4d. over te nemen en de uitwerking daarvan te implementeren bij de herijking. Voorts verwijst het college naar de reactie bij conclusie 4 waarin het aangeeft dat de conclusie wordt onderkend in het beleidskader. De afbouw van ambtenaren op toezichtplekken is in gang gezet. Aanbeveling 4b. gaat volgens het college echter verder dan het beleidskader. Het college wil vasthouden aan het beleidskader, maar wel het beleid ter zake scherper formuleren:</p> <p>A. Voor bestaande benoemingen: de huidige benoemingen zijn door het college bezien, en worden voor de partijen voor Wateringseveld, Vroondaal en WiGo4it gehandhaafd. Het college acht de financiële en bestuurlijke belangen bij beide dermate groot dat ambtelijke betrokkenheid noodzakelijk wordt geacht. Bij periodieke herijkingen wordt expliciet inhoudelijk onderbouwd waarom bij de invulling van directie of bestuurderspositie bij de verbonden partij in kwestie voor een ambtenaar is gekozen. Herijkingen worden aan de raad gerapporteerd. Bij de overige verbonden partijen zal de ambtelijke betrokkenheid worden afgebouwd.</p> <p>B. Voor benoemingen bij nieuwe verbonden partijen: Nee, tenzij. De uitzonderingen moeten passen binnen de hierboven genoemde kaders uit het beleidskader en expliciet inhoudelijk worden onderbouwd.</p> <p>C. Het college zal bij de reguliere P&C producten inzake verbonden partijen (begroting en rekening) de raad expliciet informeren over de stand van zaken (her)benoemingen van ambtenaren bij verbonden partijen.</p> <p>Voor de Bedrijvenschappen</p>	<p>Uit de reactie blijkt dat aanbeveling 4c en 4d worden overgenomen. Op <u>aanbeveling 4a</u> wordt niet ingegaan. De rekenkamer doet aanbeveling 4a omdat het onderzoek heeft laten zien dat in de vertegenwoordiging van de eigenaars- opdrachtgeversrol veelal sprake is van vermenging, zowel op bestuurlijk niveau (wethouders) als op ambtelijk niveau. Dit kan een rolconflict en/of en een suboptimale belangenafweging opleveren. Op bestuurlijk niveau komt het bijvoorbeeld voor dat een beleidsinhoudelijke wethouder (opdrachtgever) de gemeente vertegenwoordigt in de AvA (eigenaar). De ambtelijke vertegenwoordiging laat vaak een vermenging van de opdrachtgevers en eigenaarsrol zien doordat deze rollen binnen dezelfde beleidsinhoudelijke dienst zijn belegd.</p> <p><u>Aanbeveling 4b (beëindigen ambtenaren in de rol van bestuurder)</u> wordt ten dele overgenomen. Het college wil vasthouden aan het bestaande beleidskader en geeft aan de ambtelijke betrokkenheid als bestuurder af te bouwen bij – op drie na – alle verbonden partijen. Dit omdat bij deze verbonden partijen grote belangen spelen die ambtelijke betrokkenheid noodzakelijk achten. Het is aan de raad of hij deze redenering ondersteunt. Vraag blijft of de sturing/beheersing van grote financiële en bestuurlijke belangen die het college schetst ook niet op een andere wijze dan via ambtelijke betrokkenheid als bestuurder kunnen worden gewaarborgd.</p> <p><u>Aanbeveling 4b (onbegrensde bevoegdheden)</u>: Het college gaat in zijn geheel niet in op het</p>
---	--	--

	<p>Harnaspolder en IPP geldt dat in de (door de gemeenteraden van de deelnemende gemeenten vastgestelde) gemeenschappelijke regelingen expliciet is opgenomen dat de directiefunctie wordt ingevuld door personen afkomstig uit de deelnemende gemeenten (zie artikel 20 GR Harnaspolder, artikel 23 GR IPP).</p>	<p>aspect van ambtenaren in de rol van bestuurder met onbegrensde bevoegdheden. Dit vormt niet alleen een financieel maar ook een politiek risico. Juist nu het college stelt dat ambtelijke betrokkenheid bij een aantal verbonden partijen moet blijven bestaan vanwege o.a. de grote financiële belangen voor de gemeente zou een beperking van de bevoegdheden in deze aan de orde moeten zijn.</p>
--	---	---

Raadsbesluit

Gezien het vorenstaande stelt de rekenkamer de raad voor het volgende besluit te nemen:

De raad van de gemeente Den Haag,

Gelet op artikel 185, tweede lid Gemeentewet en de aanbevelingen van de Rekenkamer Den Haag uit het rapport 'Moeite met afstand',

Besluit:

1. Om in de Verordening Financieel Beheer en Beleid op te nemen dat:
 - a. Het college eenmaal in de vier jaar een Nota Verbonden Partijen aan de raad aanbiedt en dat de raad deze vaststelt.
 - b. Het college iedere collegeperiode een herijking voor alle deelnemingen uitvoert en dat deze herijking ter kennisname wordt aangeboden aan de raad.
 - c. Het college in een ontwerpbesluit tot oprichting van, of deelname in een verbonden partij minimaal opneemt:
 - i. de expliciete koppeling van het doel van de verbonden partij aan een gemeentelijk doel;
 - ii. de risico's en beheersmaatregelen, en de exit-mogelijkheden;
 - iii. het motief om deel te nemen aan de verbonden partijen en de taak niet zelf uit te voeren, uit te besteden of hiervoor subsidie te verlenen;
 - iv. de betrokkenheid en wijze van informatievoorziening aan de raad;
 - v. de herijkings- of evaluatiemomenten.
2. Het college op te dragen om de informatievoorziening over de Verbonden partijen te verbeteren door:
 - a. Het Expertise Centrum Verbonden partijen een actueel register met Verbonden partijen bij te laten houden, waarin naast de informatie uit artikel 15 lid 2 van het BBV ook de volgende informatie is opgenomen:
 - i. de expliciete koppeling aan gemeentelijke doelen en de mate van doelrealisatie;
 - ii. de risico's en beheersmaatregelen, en de exit-mogelijkheden;
 - iii. het motief om deel te (blijven) nemen aan de verbonden partijen en de taak niet zelf uit te voeren, uit te besteden of hiervoor subsidie te verlenen;
 - iv. de betrokkenheid en wijze van informatievoorziening aan de raad;
 - v. de herijkings- of evaluatiemomenten.
 - b. Ten behoeve van de paragraaf Verbonden partijen vanuit het register met Verbonden partijen een actuele lijst met verbonden partijen op te stellen, waarin de minimale BBV vereisten en de onderwerpen onder a. zijn opgenomen. En voorts te verwijzen naar de Nota Verbonden Partijen voor wat betreft de visie en beleidsvoornemens (BBV art. 15 a/b). NB Een ingevuld voorbeeld voor de verbonden partij InnovationQuarter is opgenomen in de bijlage bij dit voorstel.

3. Het college op te dragen om voor de raad, op basis van het Beleidskader Verbonden Partijen, een kaderstellende Nota Verbonden Partijen op te stellen en daarin onder andere op te nemen:
 - a. de te hanteren definities voor de informatie die onder aanbeveling 2.a wordt genoemd inclusief de definities uit het BBV en een brede interpretatie van het financieel belang, zodat partijen waarin de gemeente een bestuurlijk belang heeft en waaraan de gemeente subsidie verstrekt ook tot de verbonden partijen worden gerekend;
 - b. een afwegingskader die niet alleen de te maken keuzes schetst, maar ook de inhoudelijke afwegingen, gronden en criteria waarmee deze keuzes gemaakt kunnen worden.

4. Het college op te dragen om op korte termijn de uitgangspunten van goed bestuur bij verbonden partijen te hanteren en om:
 - a. de vermenging van opdrachtgeversrollen en eigenaarsrollen van bestuurders en ambtenaren in verbonden partijen te beëindigen;
 - b. de rol van ambtenaren als bestuurder in verbonden partijen en de hiermee gepaard gaande begrensde of onbegrensde bevoegdheden te beëindigen;
 - c. de rollen van ambtenaren als toezichthouder in verbonden partijen te beëindigen;
 - d. de raad vervolgens te informeren over de uitkomsten van punten a, b en c.

5. Het presidium te vragen om na te gaan of er voldoende waarborgen zijn dat de besluiten van de raad conform de verordeningen van de raad worden genomen en dat bij aanpassingen in verordeningen alle aanpassingen zichtbaar zijn gemaakt en toegelicht.

Aldus besloten in de openbare raadsvergadering van DATUM

De griffier

De voorzitter

Bijlage Voorbeeld vergroten informatiewaarde paragraaf Verbonden Partijen

In onderstaande tabel is de informatie over InnovationQuarter uit de paragraaf Verbonden partijen aangepast of aangevuld, zodat de informatiewaarde voor de raad wordt vergroot. De teksten die zijn aangepast of toegevoegd zijn grijs gemarkeerd.

INNOVATIONQUARTER

Programma	11. Economie, Internationale stad en Binnenstad
Doel	Het stimuleren van de economische ontwikkeling in de regio Zuid-Holland en hiermee het versterken van de positie en de internationale concurrentiekracht van Zuid-Holland en Nederland.
Gemeentelijke doel	Het stimuleren van innovatie in een vroege ontwikkelingsfase bij bedrijven uit het MKB binnen het cluster Safety & Security.
Koppeling met de beleidsbegroting	Het gemeentelijke doel valt onder het meer algemene doel [PM] van programmaonderdeel [PM] uit het beleidsprogramma 11.
Deelnemers	De gemeenten Rotterdam, Delft, Den Haag, Leiden en Westland, het Ministerie van Economische Zaken, de provincie Zuid-Holland, de TU Delft Holding B.V., Libertatis Ergo Holding B.V., Erasmus MC en het Academisch Ziekenhuis Leiden.
Vestigingsplaats	Den Haag
Publiek belang	Als bedrijven, kennisinstellingen en overheden in de Zuidvleugel niet voortvarend aan de slag gaan om met name de innovatiekracht te versterken, verliest de regio in economisch opzicht (verder) terrein ten opzichte van andere regio's
Motieven om deel te nemen	Het op gang brengen van activiteiten samen met andere publieke of private organisaties (katalysatorfunctie). Het vergroten van de bestuurlijke kracht en effectiviteit; de deelnemers staan samen sterker ten opzichte van hun omgeving.
Exit-mogelijkheden	Indien de gemeente wenst om haar deelname aan te beëindigen, moet zij eerst haar aandelen te koop aanbieden aan de medeaandeelhouders. Indien vast komt te staan dat geen van de medeaandeelhouders gegadigde is, mag de aanbieder tot drie maanden nadien alle door hem aangeboden aandelen, en niet slechts een deel daarvan, vrijelijk overdragen. Wanneer vanuit de medeaandeelhouders of vanuit andere partijen weinig interesse is om de aandelen over te nemen, loopt de gemeente het risico dat ze haar deelname niet tegen een reële prijs kan beëindigen.
Verbonden partij(en)	InnovationQuarter bestaat uit een Regionale Ontwikkelingsmaatschappij (ROM) en een Participatiemaatschappij (PPM). De ROM is een verbonden partij waar de gemeente een bestuurlijk en financieel belang heeft. De PPM is 100% dochter van de ROM, maar is formeel geen Verbonden partij omdat de gemeente hier geen rechtstreeks bestuurlijk en financieel belang in heeft.
Bestuurlijk belang	De gemeente is als aandeelhouder bestuurlijk vertegenwoordigd op de algemene vergadering van aandeelhouders. Het aandeelhouderschap is in handen van wethouder Financiën Verkeer Vervoer en Milieu (FVVM).

Financieel belang	De gemeente heeft voor € 500.000 aan aandelen en daarmee 1,81% van het aandelenbelang in InnovationQuarter verworven. Daarnaast verstrekt de gemeente een exploitatiesubsidie van € 400.000 (2015) aan InnovationQuarter.		
Eigen vermogen en het vreemd vermogen.	Datum	Eigen vermogen	Vreemd vermogen
	23 september 2013	27.700.000	0
	31 december 2014	27.273.000	4.511.000
Financiële resultaat	€ - 427.000 (2014)		
Risico's en beheersmaatregelen	Een overzicht van de risico's is nog niet beschikbaar. InnovationQuarter gaat vanaf medio 2015 in de halfjaar- en jaarrapportage een corporate governance paragraaf opnemen, waaronder ook het risicomangement valt.		
Klant/opdrachtgever	Het college kan via de Participantenraad en de exploitatiesubsidie invloed uitoefenen op het jaarplan van InnovationQuarter. Daarnaast heeft het college via de EPZ, de MRDH, HSD en WFIA diverse mogelijkheden om invloed op de economische agenda uit te oefenen. Voor de behartiging van de economische belangen van de gemeente is de wethouder Kenniseconomie, Internationale stad en binnenstad verantwoordelijk.		
Betrokkenheid van de raad	De raad stelt haar kaders bij het vaststellen van de Programmabegroting en de raad controleert het college bij de Programmarekening. Daarnaast stelt de raad eenmaal per vier jaar een Economische Visie vast. Ten aanzien van het voorgenomen besluit van het college tot deelname in InnovationQuarter heeft de raad geen wensen en bedenkingen kenbaar gemaakt.		
Doelrealisatie	Aantal leads (potentiële klanten) binnen het cluster Safety & Security voor de stad en voor de regio Den Haag en het aantal leads voor de stad Den Haag in de vroege ontwikkelingsfase ten opzichte van het beoogde aantal leads.		
Ontwikkelingen	In het eerste half jaar is flink geïnvesteerd in de opbouw van de organisatie. In het eerste kwartaal van 2014 is een jaarplan opgeleverd. Het jaarplan 2015 bouwt hierop voort en geeft een verdere verdieping aan. Meest relevante resultaten voor Den Haag zijn de samenwerkingsovereenkomst met The Hague Security Delta, verdeling van taken en verantwoordelijkheden met de WFIA (West Holland Foreign Investment Agency) en ondersteuning van de Economische Programmaraad Zuidvleugel en de Metropoolregio Rotterdam Den Haag.		
Evaluatiemoment	Voor het vierde exploitatiejaar (2017) zal een evaluatie worden uitgevoerd op basis waarvan zal worden bepaald of Den Haag haar bijdrage in de exploitatielasten wil voortzetten.		